

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI
YIL 6, ARALIK 2020

Prof. Dr. Abdullah UÇMAN

*İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İstanbul/TÜRKİYE*
ORCID

**İLK TÜRK ROMANI TAAŞŞUK-I
TALÂT VE FİTNAT ÜZERİNE**

ABOUT TAAŞŞUK-I TALAT AND FITNAT

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 19.11.2020
Kabul Tarihi: 21.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2020

Article Information: Research Article
Received Date: 19.11.2020
Accepted Date: 21.12.2020
Date Published: 31.12.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Uçman, Abdullah, "İlk Türk Romani Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat Üzerine", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı, Aralık 2020, s. 332-341.

Uçman, Abdullah, "About Taaşşuk-ı Talat And Fitnat", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Special Issue, December 2020, p. 332-341.

10.28981/hikmet.843251

Prof. Dr. Abdullah UÇMAN

İLK TÜRK ROMANI TAAŞŞUK-I TALÂT VE FİTNAT ÜZERİNE
FIRST TURKISH NOVEL ABOUT TAAŞŞUK-I TALAT AND FITNAT

ÖZ

Medeniyet krizi, asırlarca yaşadığımız hayat tarzından bir anda başka bir hayat tarzına geçerken karşılaşılan sıkıntılar ve tereddüttür. Ulaşmak istediğimiz Batılı değerleri ve hayat tarzını bütünüyle benimseyecek miyiz, yoksa kurtulmak istediğimiz dünyanın değerlerini terk mi edeceğiz ya da onlara bağlı mı kalacağız? İşte Şinasi'den Nâmık Kemal'e, Ziya Paşa'dan Abdülhak Hâmid'e, Ali Suavi'den Sadullah Paşa'ya kadar hemen hemen bütün Tanzimat sonrası Türk aydınları bu tereddüt içinde uzun süre bocalamış ve her biri kendine göre bir çözüm yolu bulmaya çalışmıştır. Şemsettin Sami'nin de çabaladığı bu husus Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat romanında kendini gösterir.

Bu çalışmada Şemsettin Sami'nin Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat eseri mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şemsettin Sami, Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat, Tanzimat.

ABSTRACT

Civilization crisis is distress and hesitation that is come across during passing another life style from the life style that we have lived for centuries. Will we adopt the life style and values of western totally, or abandon the values of the world we want to escape or else hold to them? Almost all of the Turkish enlightened after Tanzimat from Shinasi to Namık Kemal, from Ziya Paşa to Abdülhak Hamid, from Ali Suavi to Sadullah Paşa faltered because of this hesitation for a long time and each of them tried to find a solution in his way. This matter that Shemsettin Sami also struggled reveal itself in the novel of Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat.

In this study, the novel of Shemsettin Sami called Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat has been scrutinized.

Keywords: Shemsettin Sami, Taaşşuk-ı Talat and Fitnat, Tanzimat.

GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar, “Türk Edebiyatında Cereyanlar” adlı makalesinin başında: “Batı tesirindeki modern Türk edebiyatı bir medeniyet kriziyle başlar!” der. (Kerman, 1969: 102).

Medeniyet nedir, medeniyet krizi nedir? Medeniyet krizi nasıl meydana gelir? Kısaca, medeniyet krizi, asırlarca yaşadığımız hayat tarzından bir anda başka bir hayat tarzına geçerken karşılaşılan sıkıntılar ve tereddüttür. Önümüze iki yol çıkmıştır, yani yol ayrımındayız: Ulaşmak istediğimiz Batılı değerleri ve hayat tarzını bütünüyle benimseyecek miyiz, yoksa kurtulmak istediğimiz dünyanın değerlerini terk mi edeceğiz ya da onlara bağlı mı kalacağız? İşte Şinasi’den Nâmık Kemal’e, Ziya Paşa’dan Abdülhak Hâmid’e, Ali Suavi’den Sadullah Paşa’ya kadar hemen hemen bütün Tanzimat sonrası Türk aydınları bu tereddüt içinde uzun süre bocalamış ve her biri kendine göre bir çözüm yolu bulmaya çalışmıştır. Tabii bu tereddüt ve bocalama Tanzimat yıllarında başlamaz, bunun başlangıcı ta Lâle Devri’ne kadar uzanır.

1721 yılında sefir olarak Fransa’ya gönderilen 28 Çelebi Mehmed Efendi, Batı dünyası hakkındaki gözlemlerini kaydettiği sefâretnâmesinde, özellikle Paris’in cadde ve sokaklarında erkeklerle birlikte rahatça dolaşan ve dükkânlardan alışveriş yapan, hattâ pazarlık eden kadınları görünce hayretini gizleyemez. Mehmed Efendi, cadde ve sokakların kalabalık oluşunu, kadınların evlerinde oturmak yerine dışarıda serbestçe gezip dolaşmalarına bağlar. (Uçman, 2017: 227). Bu tarihte bizim ülkemizde ise kadının henüz adı yok gibidir; yani kadının, evinde ev işleriyle birlikte çocuklarına analık, kocasına da kadınlık yapma dışında herhangi bir meşgalesi yoktur.

XVIII. yüzyılda Batı dünyası ile başlayan ilişkilerimiz daha sonraki yıllarda giderek artınca; bu süreç içinde elçilik, ticaret, tahsil veya başka şekillerde Avrupa ülkelerine gidip gelen Osmanlıların kafasında, başka meselelerde olduğu gibi, kadın konusunda da şu tarzda farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına yol açar: Avrupa ülkelerinde kadınlar sokaklarda rahatça dolaşabilmekte, mağazalardan alışveriş yapmakta, peki bu durum neden bizim ülkemizde de olmasın? Batı ülkelerinde kadınlar da erkekler gibi tahsil görmekte ve bir iş sahibi olabilmektedir; niye bizim kızlarımız da okumasın?

Hepimizin bildiği gibi roman, Batı’da Ortaçağ’daki romanslardan doğmuş ve giderek gelişmiş bir edebî türün adıdır. Bizim, Tanzimat’tan önceki eski Türk edebiyatı diye isimlendirilen dönemde edebiyatımızda roman diye bir tür söz konusu değildir; roman bizde 1860’lı yıllarda Fransızca’dan yapılan tercüme yoluyla tanınmış, ilk tercümelemlerden on yıl kadar sonra da, ilk telif roman kaleme alınmıştır (Özön, 1936: 144-185). Yazımızın konusu olan *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, Türk edebiyatının telif ilk roman örneğini teşkil etmektedir.

Bu romanın yazarı Şemseddin Sami de dahil olmak üzere, Nâmık Kemal, Recaizâde Ekrem, Ahmet Midhat Efendi, Samipaşazâde Sezai, Mizancı Murad, Fatma Aliye Hanım gibi bu devrin romancıları, roman türünü, Batı’daki

örneklerinden tamamen farklı olarak, başta alafrangalık olmak üzere, kadın hakları, görücü usulü evlilik, çok eşlilik, kızların eğitimi ve esaret-kölelik gibi devrin çeşitli aktüel meselelerini dile getirmek için önemli bir araç olarak görmüş ve bu doğrultuda romanlar yazmışlardır. (Moran, 1985: 411-415).

Tanzimat devri yazarlarının diğer konularla birlikte üzerinde en çok durdukları konulardan biri de kadın meselesidir. Nâmık Kemal, kadınların aile içinde ve sosyal hayatta bazı haklarının olması gerektiğini dile getiren yazılar yazmış; kadının ezilmesine, görücü usulü evliliğe ve evde erkeklerin eşlerini dövmelerine karşı çıkmıştır. Sıbyan mektebi denilen mahalle mektepleri dışında kızlar için henüz okulların bulunmadığı 1870'li yıllarda kadın eğitiminin önemi üzerinde durmuş ve kızların da erkekler gibi eğitim almaları gerektiğini belirtmiştir (İbret Gazetesi, 20 Kasım 1872: nr. 56).

Konusu her ne kadar Paris'te geçiyor olsa da Ahmet Midhat Efendi, 1890'lı yıllarda yayımladığı *Diplomalı Kız* adlı romanında, bir gün bizim ülkemizde de kızların tahsil görüp diploma alacaklarını ve diploma sayesinde iş hayatına atılacaklarını dile getirmiştir (Okay, 2008: 370-377).

Türk edebiyatının Batılı tarzda yazılmış ilk roman örneği olan *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*'ın yazarı Şemseddin Sami de romanında, birbirini seven iki gencin birbirine kavuşamamasının trajik sonunu hikâye eder ve evlenmeden önce kızla erkeğin birbirlerini tanımalarının önemi üzerinde durur.¹ Romanı ana hatlarıyla kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Talât, çocukluk yıllarından beri birbirlerine âşık olan Saliha Hanım ile Rıfat Bey'in tek çocuğudur. Rıfat Bey, Talât henüz küçük yaşta iken ölmüştür; artık o, annesi Saliha Hanım'la Arap dadı Ayşe kadının hayatlarındaki yegâne mutluluk kaynağı olmuştur. Talât da, devrin başka gençleri gibi bir kalemde çalışmaktadır. İşe gidip gelirken bir gün tütün aldığı Aksaray'daki Hacıbaba'nın dükkânının üst katında kafes arkasından gördüğü Hacıbaba'nın üvey kızı Fitnat'a âşık olur. Vaktinin büyük bir kısmını evde üvey babanın analığı Emine kadınlı oturup nakış işleyerek geçiren Fitnat da kafes aralığından gördüğü Talât'a ilk görüşte âşık olmuştur.

Huysuz bir adam olan Hacıbaba, Fitnat'ın sokağa çıkıp başkalarıyla görüşüp konuşmasına izin vermez; Talât da bu durum karşısında Fitnat'la görüşebilmek için Fitnat'a nakış öğreten Şerife kadınlı tanışmak ister. Bunun için bir plan yapar: Talât kadın kılığına girer, Râgıbe adını alır ve Şerife kadının evine güya nakış öğrenmeye gider. Şerife kadın bu yaşa gelmiş bir kızın mükemmel şekilde okuma yazma bilmesine rağmen nakıştan hiç anlamamasına şaşırır. Çok iyi nakış yapan ancak okuma yazma öğrenme aşkıyla yanıp tutuşan ve hiçbir arkadaşı olmayan Fitnat'la Râgıbe'yi tanıştırmak ister. Böylece Talât, Fitnat ile tanışıp görüşmenin yolunu bulmuş olur.

¹ *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat* (haz. Sedit Yüksel), Ankara 1964. Romanın daha sonraki tarihlerde yeni harflerle ve sadeleştirilmiş çeşitli baskıları yapılmıştır; bizim burada zikrettiğimiz sayfa numaraları yeni harflerle yapılan bu ilk baskıya aittir.

Talât, Fitnat'ın da kendisine âşık olduğunu anlar, ona kendisini Talât'ın kız kardeşi olarak tanıtır. Talât, kıyafet değiştirerek hemen her gün Fitnat'ın yanına gider, evde onunla bir süre kaldıktan sonra çalıştığı kaleme geçer.

Bu arada Şerife kadın, Fitnat'ı, Üsküdar'da Toptaşı'nda zengin bir dul olan Ali Bey'le evlendirmek ister. Fitnat, Şerife kadının bu niyetini öğrenince çok üzülür ve durumu Talât'a bildirmesi için Râgibe'ye haber verir. Fitnat bu vesileyle o âna kadar Râgibe olarak tanıdığı genç kızın gerçekte Talât olduğunu öğrenir. Birbirlerini delicesine seven bu iki genç eğer evlenemeyecek olurlarsa intihar etmeye karar verirler.

Hâne halkıyla beraber özellikle Şerife kadın Fitnat'ı bu zengin adamla evlendirebilmek için hayli dil döker, fakat Fitnat'ı bir türlü razı edemezler. Bunun üzerine Fitnat'ı bu zengin dulla evlendirebilmek için el birliğiyle bir hile yaparlar. Fitnat'ı, gıyabında, Ali Bey'e nikâhladıktan sonra, yazlığa gidiyoruz diye düğün evine götürürler. Daha sonra bütün olup bitenin farkına varan Fitnat, bu durumu asla kabullenemez ve Ali Bey'le birlikte olmaz. Ali Bey ise Fitnat'ı ilk karısı Zekiye'ye çok benzetmekte ve onunla birlikte olmayı çok arzu etmektedir. Fakat Fitnat her defasında kaçır ve odanın kapısının kilitler. Günün birinde Ali Bey Fitnat'ın odasına girer ve onu ne kadar çok sevdiğini ve kendisiyle birlikte olmak istediğini anlatır. Fitnat kaçıp kurtulmak için davrandığında boynunda asılı olan muskası kopar. Ali Bey, Fitnat'ın annesinden hâtıra olarak kalan bu muskayı açıp okuduğunda, Fitnat'ın kendi öz kızı olduğunu öğrenir.² Ali Bey'in bir zamanlar sudan bir sebeple boşadığı karısı Zekiye, annesinin evine döndüğünde hamiledir. Bir süre sonra pişman olup Zekiye ile tekrar evlenmek isteyen Ali Bey'e kayınvalidesi engel olmuş; kızını, kendisi gibi fakir, ancak kıymetini bilecek birisiyle evlendirmenin daha doğru olacağını düşünmüştür. Bu arada Zekiye, Ali Bey'den ayrıldıktan sonra Hacıbaba'yla evlenir ve Hacıbaba'ya, ilk eşinin bir memur olduğunu ve henüz çocuğunu göremeden vefat ettiği yalanını söylemiştir.

Ali Bey, telâşla Fitnat'ın odasına girdiğinde, artık vakit çok geçtir, kanlar içinde yerde yatan genç kız bir çakiyla canına kıymıştır. İntihar etmeden önce Fitnat, Şerife kadınla Talât'a bir mektup göndererek her şeyi anlatmıştır. Bütün bunları öğrenen Talât da Üsküdar'a Ali Bey'in evine gider ve evde kanlar içinde yatan Fitnat'ı görünce dayanamaz, o da canına kıyar. İki gencin cenazesi kaldırılırken Ali Bey de kahrından çıldırır, altı ay sonra da ölür.³

² Muskada şunlar yazılıdır: "Ben ilk defa Üsküdar'da evlendim. Kocam beni pek çok seviyordu, ben de onu seviyordum. Bir sene kadar beraber yaşadık, sonra bilmem bir münafık hakkımda iftira olarak bir fena şey mi söyledi, nasıl oldu? Kocam beni tatlik eyledi. Meğer ben hâmile idim. (...) İşte kızım babanı anladın. İsmi Ali Bey'dir. Evi Üsküdar'da Toptaşı'ndadır. Ara bul. Allah'a ismarlarım kızcağızım. Cenâb-ı Hak seni her âfetten masûn buyursun, âmin." (s. 99-100).

³ Romanla ilgili değerlendirmeler için bk. Cevdet Kudret. (1972), *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, C I, Ankara, s. 76-78; Robert Finn. (1984), *Türk Romanı-İlk Dönem:1872-1900* (çev. Tomris Uyar), Ankara, s. 17-23.

imtizaç etmedikçe, bu nasıl olur? Bu, bir gün değil, iki gün değil, bir ömürdür. Bir evdeki koca ile karı arasında muhabbet yok ise, o eve Allah imdat eyleye...”

Romanın ideal kahramanlarından biri olarak canlandırılan Talât’ın annesi Saliha Hanım, oğlunun “zamâne gençleri” gibi olmadığını; “İstanbul’da nadir bulunan, yahut hiç bulunmaz” bir çocuk olduğunu; her gece evine zamanında geldiğini söyler ve oğlunu kendisi evlendirmeyecek, onun sevip beğendiği birini gelin alacaktır:

“... Gelin yalnız güzel mi olmak lâzım? Ben, bir kız akıllı olmadıkça, afife olmadıkça, tabiatı iyi olmadıkça, hiç onu kendime gelin yapar mıyım? (...) Başkaları görmedik, bilmedik bir kız alırlar, hiç sormaksızın bilmediği bir kocaya verirler. Acaba çocuk o kızla imtizaç edebilecek mi, beğenecek mi, sevecek mi? Kız da onu isteyecek mi? Babası anası buralarını hiç düşünmüyorlar.” der.

Romanın oldukça basit kurgusu doğrultusunda Talât, her zamanki tütüncüsünden tütün almak yerine methini işittiği Hacıbaba’nın Aksaray’daki dükkânından tütün alırken cumbada kafes arkasından gördüğü kıza, masallardaki gibi, yıldırım aşkıyla hemen âşık olur. Sonra da onunla daha yakın olabilmek için kılık değiştirir ve bir kadın adı alır.

Kadın kılığına giren Talât sokakta yürürken, kalemdeki arkadaşlarından biri tarafından rahatsız edilince, sokaklarda kadınlara yapılan sarkıntılıkları öfkeyle karşılar:

“Ah bîçâre kadınlar, neler çekerlermiş! Biz erkekler onları kukla mesâbesinde kullanıyoruz. Yolda serbest ve rahat yürümelerine mâni oluruz. Bu ne rezalet! Ne küstahlık! Bir erkek, bir başka erkeğe rastgelse yüzüne bakmaz, söz söylemez, lâkin tanımadığı ve hiç başka defa görmediği bir kadına rastgeldiği gibi, gülerek yüzüne bakmağa ve söz söylemeğe başlar ve kovsalar bile yanından ayrılmaz. Demek oluyor ki, biz karıları insan sırasına koymayız, kendimizi eğlendirmek için onların ruhunu sıkırız, serbestçe gezip seyretmelerine ve eğlenmelerine mâni oluruz ve bir taraftan da kendimizi onlara güldürürüz.” (Şemsettin Sami, 1964: 39).

Kurgusu oldukça basit olan romanda başarıyla çizilen tiplerden biri Hacıbaba, diğeri de Arap Bacı’dır.

Romanda zaman zaman kahramanlar arasında gerçekleşen konuşmalarla yazar, devrin kadın konusunda bazı hususlarına eleştiriler getirir. Talât’ın annesiyle hizmetçisi arasında geçen konuşmalar, toplumun bozuk düzeni üzerine, yine o toplumun fertleri tarafından yapılan eleştirileri ortaya koyar:

“Ah bîçâre biz karılar... Bizi hiç insan sırasına koymazlar. Babalarımız, istedikleri adamlara bizi hediye verircesine verirler; o adamların tabiatını sormazlar; biz o adamlarla geçinebilecek miyiz, orasını hiç düşünmezler. Bize bir defa: “Filan adamı koca ister misin?” yahut “Kimi koca istersin?” diye bir sormak yok. Biz derler: “İşte, seni filan adama vereceğiz!” Biz sükût ederiz, ama

gönlümüz ne der? Yârabbî, babamın bu söylediği efendi genç olsun, iyi tabiatlı olsun. Filvâki bazı defa öyle çıkar, lâkin bazı kere de bütün bütün zıddına... Gider bakarız ki, bize koca olacak adam altmış yaşında, yahut bir gözden kör, yahut burunsuz yahut sarhoş, yahut ahmak... Ah siz erkekler ne zâlimsiniz. Bir kızcağızın bir gözü biraz şaşı olsa yahut ayağı cüz'i topal olsa, bîçâre evlenmeksizin ihtiyar gider; kimse almağa tenezzül etmez. Amma sizin en fenası, en uğursuzu, en sakatı bakarsın ki kızların en güzelini, uslusunu alır da bîçâreyi esir eder.” (Şemsettin Sami, 1964: 10).

Romanın başka bir bölümünde ise, Fitnat'ın annesi kocasının evinden kovulduğunda, kadının toplumda henüz var olmayan yeri üstüne şunları söyler:

“Ah zavallı biz karılar... Biz, evlendiğimiz vakitte zannederiz ki, bir koca, bir refik alıyoruz, halbuki erkekler bize o nazarla bakmıyorlar. Onlar, evlendikleri vakit, karılarına verdikleri ehemmiyet, satın alacakları bir beygir yahut bir arabaya verdikleri ehemmiyetten azdır. Evet... hakları var a.. Çünkü, bir beygir alacaklar, eğer iyi çıkmazsa yine satmağa mecbur olacaklar, lâkin aldıkları fiyata belki satamazlar; işte bir zarar korkusu var. Fakat, kadınları iyi çıkmazsa, tab'larına muvâfık gelmezse, hiçbir zarar etmeksizin onları bırakırlar; başkalarını, daha iyilerini alırlar. İşte bizi hayvan mesâbesinde bile tutmazlar, ne yapalım, hüküm onların elinde, nasıl isterlerse öyle yaparlar..” (Şemsettin Sami, 1964: 52-53).

Tanzimat'tan sonraki yıllarda toplum hayatının çeşitli yönlerini Batıdakilerle mukayese eden çeşitli romanlar kaleme alınır ve eserlerdeki kahramanlar kendilerine göre bazı mukayeseler yapar. Burada, Fitnat'ın ev içinde geçirdiği gençliğine üzülen Şerife Kadın, en azından bir defa olsun dışarı çıkabilmek için Hacıbabâ'dan izin ister, fakat Hacıbabâ'nın bu konudaki tavrı nettir. O, mesireleri rezalet yerleri, edepsizler ve arsızlar mahalleri olarak nitelendirir. Kendisi yaşlı bir erkek olarak buralara gitmekten çekindiği halde, on beş yaşındaki kızını göndermesinin namusuna ve ahlâkına uygun olmadığını söyler. Fitnat'ın dadısı Emine Hanım ise, bir ara, Müslüman kadının toplumsal mevkiini Avrupalılarınkiyle şöyle karşılaştırır:

“Gidenlerden sorabilirsin... Orada madamlar çıkarlar, erkeklerin meclislerine girerler, kahvelerde otururlar. Fakat bir madama, kocasının yahut biraderinin, ya babasının kolundan alıp kemâl-i vakarla yürüyerek ırzına halel getirmeyecek bir yere gidip kemâl-i edeble oturur. Hiç kimse yüzüne bakmağa cesaret edemez. Halbuki bizimkiler öyle değil... Biz karılarımızı, kızlarımızı bir arabacıya teslim edip, Allah'a emanet... Nereye götürürse götürsün.” (Şemsettin Sami, 1964:35)

Hacıbabâ'ya göre İstanbul, henüz kadınların yalnız başlarına sokağa çıkmalarına ve seyir yerlerine gitmelerine hazır durumda bir şehir değildir. Çünkü bir genç kız sokağa çıktığı anda biri peşine düşecek, bıyık buracak veya sigara atacaktır. Yazar, Hacıbabâ'nın bu sözlerini doğrulamak için, Talât'ı kadın kıyafetine girdiği gün benzer bir durumda bırakır. Kadın kıyafetinde sokağa çıktığı anda peşine bir erkek takılan Talât, içinde bulunduğu durumdan

kurtulmak için epey çaba sarf eder. Bu süre boyunca da, kadınların toplumda yaşadıkları zorlukları, sadece sokakta yürümek için bile nelerle uğraşmak zorunda oldukları gerçeğini anlama şansına kavuşur.

Tanzimat yıllarının evlilik ve kadın konusundaki hemen hemen bütün görüşlerini romanda yansıtmaya gayret eden Şemseddin Sami, bütün iyi niyetine rağmen çok zayıf bir roman ortaya koymuştur.

Şerife Hanım, Râgibe adıyla tanıdığı Talât'ın okuma yazma bildiğinden Fitnat'a da söz eder; Hacıbaba da razı olunca Şerife Kadın, Talât'ı eve getirir ve onları Fitnat'la baş başa bırakır. Fitnat, pencereden gördüğü genci, Râgibe'ye çok benzetmiştir; o da bir erkek kardeşi olduğunu söyler. Aradan on gün geçtiği halde Talât, biraz korku biraz da utanma duygusu yüzünden gerçek hüviyetini açıklayamaz.

Öz baba Ali Bey, başlangıçta karısını gerçekten sevdiği halde, “inadi muhabbetine galip” geldiği için geri dönemez; o da karısının arkasından bol bol gözyaşı döker, karısını rüyasında görür. Eve dönmesi için kayınvalidesine haberci gönderir, fakat kızına yapılan hakareti hazmedemeyen kadın sert bir cevap vererek teklifi getireni geri çevirir.

Sonuç

Bir ilk roman olmanın getirdiği bütün acemilik ve kusurlara rağmen gerçek dünyaya adım atılmasından, mümkün merteye konuşma diline yakın bir ifadeyle hayattaki gerçek şahısları işlemeden ve günlük hayattan alınmış olmasından dolayı, özellikle ele aldığı konu bakımından, *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, Türk romancılığında yine de önemli bir adımdır. Şemseddin Sami'nin burada ele alıp işlediği konu, daha sonraki yıllarda, farklı veya benzer şekilde Nâmık Kemal, Recâizâde Ekrem ve Ahmet Midhat Efendi gibi daha birçok yazar tarafından hikâye, roman ve tiyatro eserlerinde ele alınıp işlenmiştir.⁴

Burada son olarak konuyla ilgili bir açıklama yapmak istiyorum: Tanzimat devri yazarları kaleme aldıkları hikâye, roman veya tiyatro eserlerinde görücü usulü evliliğe⁵ karşı çıkarlar ama hayat hikâyelerine baktığımızda, hemen hiçbirinin⁶, şahsî iradeleriyle evlenip yuva kurdukları söylenemez, çünkü toplumda asırlardır süregelen bir teâmülün öyle kısa

⁴ Romanın daha geniş bir tahlili için bk. Kaplan, Mehmet. (1987), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, İstanbul, s. 73-92. Ayrıca bk. Evin, Ahmet Ö. (2004), *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi* (çev. Osman Akinhay), İstanbul, s. 67-81; Enginün, İnci. (2006), *Yeni Türk Edebiyatı-Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, İstanbul, s. 188-192.

⁵ Görücü usulü evlilik de, zannedildiği gibi, öyle sıradan ve basit bir hadise değildir; bu konuda bk. Es, Hikmet Feridun. (2019), “Görücü”, *Kaybolan İstanbul'dan Hâtıralar* (haz. Selçuk Karakılıç), İstanbul, s. 32-36.

⁶ Tabii burada, hayatı baştanbaşa sıra dışı olaylarla dolu olan Şâir-i âzam Abdülhak Hâmid'in, ilk eşi Fatma Hanım'ın ölümünden sonra gerek Nelly, gerekse kendisinden 25-30 yaş küçük Lucienne (Lüsyen) Hanım'la yapmış olduğu evliliği hariç tutuyorum.

zamanda ve birkaç yazar eleştirdi diye bir anda ortadan kalkması veya değişmesi mümkün değildir.⁷

Kaynakça

- Ayvazoğlu, Beşir. (2019), *Fikret*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Basiret Gazetesi. (18 Kasım 1972)
- Enginün, İnci. (2006), *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Es, Hikmet Feridun. (2019), *"Görücü" Kaybolan İstanbul'dan Hatıralar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Evin, Ahmet Ö. (2004), *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Finn, Robert. (1984), *Türk Romanı -İlk Dönem- 1872-1900* (çev. Topris Uyar), Agora Kitaplığı, Ankara.
- İbret Gazetesi. (20 Kasım 1872), "Aile"
- Kaplan, Mehmet. (1987), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kerman, Zeynep. (1969), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul.
- Kudret, Cevdet. (1972), *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, C 1, İnkılâb Kitabevi, Ankara.
- Moran, Berna. (1985), *"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Roman"*, Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul.
- Okay, M. Orhan. (2008), *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Özön, Mustafa Nihat. (1936), *Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Şemsettin Sami. (1964), *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat* (haz. Sedit Yüksel), Ankara Üniversitesi Yayını, Ankara.
- Uçman, Abdullah. (2017), *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. (2017), *Kırk Yıl*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

⁷ Tanzimat devri yazarlarına göre, gerek ailevî durumu gerekse yetişme şartları ve tahsili dolayısıyla daha modern sayılabilecek olan Servet-i Fünun topluluğu mensuplarından Hâlid Ziya bile, ailesi tarafından seçilen bir kızla (Memnune Hanım) nasıl evlendiğini hâtıralarında ayrıntılı şekilde anlatır (bk. *Kırk Yıl*, İstanbul 2017, Bölüm 62-63, s. 240-246). Aynı şekilde Tevfik Fikret de, küçüklüğünden beri yakından tanıdığı dayısının kızı Nâzıma Hanım'la görücü usulüyle evlenmiştir (bk. Ayvazoğlu, Beşir. (2019), "Aşk ve Evlilik", *Fikret*, İstanbul, s. 100-112).